

GROOT ONDERHOUD 2020

DINSDAG 1 DECEMBER 2020

DIGITAAL

(Boven)lokale erfgoedwerking,
ver van uw bed?

**DIEPGEWORTELD,
BREEDVERTAKT**

VERSLAG

Om u te inspireren, aan te sporen
en te helpen

COLOFON

AUTEURS

De medewerkers van FARO

TEKSTREDACTIE

Roel Daenen

EINDREDACTIE Birgit Geudens &
Annemie Vanthienen

ILLUSTRATIES

Michiel Van de Pol / Comichouse.nl

VORMGEVING

Silke Theuwissen

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Olga Van Oost, FARO. Vlaams
steunpunt voor cultureel erfgoed
vzw, Priemstraat 51, 1000 Brussel

WETTELIJK DEPOT

D/2020/11.524/8

Brussel, december 2020

Dit werk is gelicenseerd onder een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgelideWerken 3.0 Unported licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0> om een kopie te zien van de licentie.

VORIGE EDITIES

Lees, bekijk en download de verslagen van de vorige negen edities van het Groot Onderhoud op www.hetgrootonderhoud.be.

www.faro.be

www.hetgrootonderhoud.be

diepgeworteld

/ bij attr. gebruik is diep beklemtoond/ (bn.), in de diepte van de ziel of de aard vastzittend: *een diepgeworteld wantrouwen; diepgewortelde levensbeschouwelijke en politieke tegenstellingen*

breed

[1236 algemeen Germ. Woord, vgl. Hd. *Breit*, Eng. *Broad*, etymologie onzeker] **1** een grote afmeting hebbend in een richting loodrecht op de lengteas of ten opzichte van de hoogte, gewoonlijk in horizontale richting, zich uitstrekkend links en rechts van degene die ervoor staat: *een brede rivier, straat; brede schouders, een breed voorhoofd, een breed gezicht, een brede borst hebben*; (uitdr.) *hij heeft een brede rug, daar kan veel op*, zie bij *rug* (in plantnamen) *breed longkruid, brede stekelvaren*; (zeilv.) *breed tuig*, tuig met in verhouding te lange ra's [...] **4** ruim: *een breed forum, zijn studie breed opvatten*, zich niet tot het strikt nodige beperken; (uitdr.) *het niet breed hebben*, geen vermogen hebben, sober moeten leven [...]

vertakken

I (vertakte zich, h. zich vertakt) (wederk.), zich in takken splitsen: *de plant vertakt zich sterk en bereikt een hoogte van 2,5 m* (Bertram); waar de rivier zich vertakt **II** (overg.; vertakte, h. vertakt), in takken splitsen: *een elektrische leiding vertakken*.

PROGRAMMA

VERWELKOMING door **Roel Daenen**, presentator

VERWELKOMING door **Olga Van Oost**, algemeen directeur
van FARO

UITEENZETTING door **Lien Verwaeren**, OP/TIL

UITEENZETTING door **Gregory Vercauteren en
Wouter Lammens**, FARO

PARALLELSESSIES

INTRO

Op dinsdag 1 december vond de tiende editie van het Groot Onderhoud plaats. We zetten het spotlicht op het lokale en bovenlokale erfgoed, onder de titel *Diepgeworteld, breedvertakt*. Deze editie was evenwel anders dan anders. Omwille van de coronacrisis trokken we niet zoals gepland naar een fysieke congreslocatie, maar was het gebeuren 100 % digitaal. Dit keer mochten we zo'n 470 inschrijvingen ontvangen, opnieuw een record.

HET THEMA: LOKAAL EN BOVENLOKAAL?

Het lokale niveau wordt steeds belangrijker in de erfgoed-sector. Denk maar aan de dynamiek van musea, archieven en erfgoedcellen, of aan grote instellingen die met buurten of plaatselijke groepen aan de slag gaan. Of nog, aan gemeentebesturen die voor hun collectiezorg de krachten bundelen. En was het u al opgevallen dat talloze vrijwilligersinitiatieven niet ophouden aan de gemeentegrens?

Wat deze initiatieven (vaak) met elkaar gemeen hebben? Ze zijn lokaal geworteld, maar maken tegelijkertijd ook deel uit van een wijdvertakt netwerk op regionaal, Vlaams tot zelfs internationaal niveau.

Precies daarover wilden we het hebben, samen met ú. Tijdens deze tiende editie van het Groot Onderhoud verkenden we de vele mogelijkheden, kansen en uitdagingen van een erfgoedwerking op het lokale en bovenlokale niveau, met aandacht voor succesvolle en inspirerende initiatieven.

VERWELKOMING

Door Olga Van Oost, algemeen directeur van FARO

“Was u er ook bij vorig jaar, op het Groot Onderhoud (GO) in het paleis in Antwerpen? Het thema was toen ‘Meerstemmigheid en conflict’, en we waren er met een vierhonderdtal deelnemers. Wie had toen kunnen denken dat we het GO dit jaar – de tiende editie nota bene – helemaal digitaal zouden organiseren en dat we het met z’n allen van thuis uit zouden volgen? Waarschijnlijk niemand.

Maar het is niet anders, en we zijn zeer blij om u, samen met 465 andere deelnemers, te verwelkomen. Ik ben Olga Van Oost, algemeen directeur van FARO, en ik spreek in naam van alle FARO-medewerkers. Welkom!

Vandaag staat ‘lokaal en bovenlokaal erfgoed’ in de kijker. Dat thema hadden we in 2019 al vastgelegd, en dat blijkt nu een schot in de roos. Zeker nu de pandemie ons dwingt om veel vaker thuis te zijn dan anders. En we dus meer dan ooit de kans krijgen om het erfgoed in de eigen buurt en regio volop te verkennen. En ook te waarderen.

Het is trouwens bijzonder inspirerend om te merken hoe talloze erfgoedwerkers in deze lockdown creatief aan de slag gingen. Zo riepen verschillende archieven bewoners op om brieven en dagboeken te schrijven vanuit quarantaine, en pakten musea razendsnel uit met digitale projecten. Erfgoedcel-

Olga van Oost
een herwaardering van 'Lokaal' (ook door corona)

len lanceerden talrijke fijne projecten om de lokale gemeenschappen vast te houden. En ook achter de schermen bleef het gonzen van de activiteiten.

Er zijn nog tal van andere concrete voorbeelden op te noemen waarbij de hernieuwde aandacht voor het lokale en bovenlokale erfgoed opvalt. Hoeft ons dat te verbazen? 'Ja' en 'nee', zou ik durven antwoorden. Het lokale was er natuurlijk altijd al, maar misschien was het zo dichtbij dat we het nog veel te weinig of zelfs niet meer opmerkten? Of dat we het zelfs wat opzijschoven omdat het 'slechts' lokaal is? Dat soort bedenkingen klinken misschien wel vertrouwd?

En dat is spijtig. Want als ik iets heb geleerd de afgelopen maanden, dan is het dat het lokale écht wel de voedingsbodem is voor alles en iedereen. Laat dus nooit toe dat iemand uw erfgoedwerk of lokale activiteiten afdoet als: "Het is maar lokaal"! En trouwens, het is een cliché, maar beginnen alle grootse dingen niet met iets kleins, dichtbij, en dus heel lokaal?

Maar om het kleine en het lokale een duurzame toekomst te geven, heeft het nood aan andere

kleintjes en de wat groteren. Wie kan het immers alleen? De titel van deze editie zegt het helemaal: *diepgeworteld* en *breedvertakt*. Het lokale erfgoed en de lokale erfgoedwerkers hebben nood aan verbinding en samenwerking.

Maar wat we bij FARO ook horen, is dat lokale erfgoedwerkers vaak met vragen zitten, behoefte hebben aan advies en opleiding, en aan ondersteuning. En dat het voor u – zeker na de hervorming van de provincies en het wegvallen van de steun die u uit die hoek kreeg – niet altijd helder was bij wie u terecht kon. Misschien voelde u zich zelfs wat in de steek gelaten.

Wel, laat ons vandaag, hier en nu, afspreken dat die tijd voorbij is. Want Vlaanderen en Brussel hebben niet alleen veel erfgoed en erfgoedwerkers. Wij hebben ook een uitgebreid netwerk van landelijke en regionale dienstverleners, een steunpunt voor cultureel erfgoed én sinds kort een steunpunt voor bovenlokale cultuur, OP/TIL. Dit uitgebreide netwerk van dienstverlening is trouwens heel uniek voor ons land én voor ver daarbuiten. En het mooie is: we staan allemaal voor u klaar." ■

“WAAROM BOVENLOKAAL OOK VOOR U RELEVANT IS”

door Lien Verwaeren, directeur van OP/TIL

“Of u nu een grote culturele erfgoedspeler bent, een lokale heemkundige kring of een archief ... van zodra u uw culturele praktijk wil optillen, is er OP/TIL. OP/TIL stimuleert cultuur in alle richtingen en ondersteunt ook uw organisatie in het kader van het Bovenlokale Cultuurdecreet.

1. WAT IS BOVENLOKAAL?

We stelden u bij het begin van dit Groot Onderhoud de vraag: “Wat betekent ‘bovenlokaal werken’ voor u?” Wie antwoordde dat hij/zij geen idee had: na deze toelichting zal u weten dat het begrip ‘bovenlokaal’ vele ladingen dekt. Belangrijk om te weten is dat het verhaal dat ik hier breng vertrekt vanuit het relatief nieuwe Vlaamse Bovenlokale Cultuurdecreet. Dat decreet geeft ook invulling aan een nieuwe culturele werkruimte ... of beter gezegd een *vernieuwde* werkruimte.

Het decreet kwam er niet zomaar, maar werd geschreven na de tweede interne staatshervorming waarbij de vijf Vlaamse provincies niet langer bevoegd waren voor persoonsgebonden materies zoals o.a. cultuur. Daardoor is cultuur vandaag – nóg meer dan voorheen – een bevoegdheid van steden en gemeenten. Door de afschaffing van het decreet Lokaal Cultuurbeleid en de toevoeging van de vrijgekomen middelen aan het Gemeentefonds is het Vlaamse regelgevende kader weggevallen. Enerzijds wordt hierdoor de autonomie van de lokale overheid onderstreept, anderzijds ligt het initiatief voor de doorgroei en de uitbouw van heel wat culturele diensten, instellingen en activiteiten nu bij de lokale besturen en actoren.

Door deze bestuurlijke veranderingen kwam de nood aan een nieuwe culturele werkruimte naar voren. Vlaanderen gaf hier invulling aan via het Bovenlokale Cultuurdecreet.

De term ‘bovenlokaal’ is dus in de eerste plaats een beleidsterm. In het decreet wordt ‘bovenlo-

kaal’ als volgt omschreven: “minstens de lokale uitstraling en de gemeentegrenzen overstijgend zonder een weerslag te hebben op de gehele Vlaamse Gemeenschap.”

1.1. Tussen lokaal en Vlaams

Bovenlokaal duidt in de eerste plaats een ‘tussen’ aan, een nieuw af te bakenen werkruimte tussen het lokale en het Vlaamse beleidsniveau. Het lokale niveau omvat de steden en gemeenten; het Vlaamse niveau wordt geregeld via Vlaamse sectorale cultuurdecreten zoals het Kunstendecreet en het Cultureelerfgoeddecreet, en biedt ook internationale perspectieven.

Er werd heel bewust gekozen om niet te spreken over regionale cultuurwerking. Regionaal refereert te veel aan een aaneengesloten geografische regio. In het decreet Bovenlokale Cultuurwerking is dit net niet per se het geval. De invulling bovenlokaal mag bottom-up groeien. Dat kan regionaal zijn, maar het hoeft niet.

Vlaanderen voegt daarmee een extra laag toe in deze nieuwe werkruimte. Waar provincies veeleer de nadruk legden op een streekgerichte werking, wil de Vlaamse overheid voortaan een cultuurwerking promoten en (via subsidiëring) mogelijk maken die vanuit de lokale actoren, van onderop tot stand komt, en de oude, vertrouwde afbakeningen of grenzen tussen sectoren en beleidsdomeinen doorbreekt.

Bovenlokaal is dus veel meer dan een ruimtelijk speelveld of een beleidsterm, omdat het ook gaat over een manier van werken.

Nemen we bijvoorbeeld het project *Woeste Grond*, een samenwerkingsverband tussen vzw OpMaat en Erfgoed Noorderkempen. Drie jaar lang worden verschillende kunstprojecten geïnitieerd die hun inspiratie vinden in Kempisch erfgoed en/of waardevolle landschappen. Elk pro-

ject is een cocreatie. Mensen die op een of andere manier iets te maken hebben met het specifieke erfgoed (als gebruiker, buurtbewoner of bewonderaar) worden nadrukkelijk gevraagd om hun ervaringen te delen. Een jonge beloftevolle kunstenaar gaat hiermee aan de slag. De uiteindelijke output zijn heel diverse formats waarin op een kunstzinnige manier expressie wordt gegeven aan de betekenis van het erfgoed. *Woeste Grond* wil op die manier een andere stem of geluid over het verleden laten weerklinken en een verbinding maken tussen verleden, heden en toekomst.

1.2. Contextafhankelijk

Zowel in dit project als in het project *Seniorenslam* dat in Leuven, Antwerpen en Brussel uitwisseling bevordert tussen lokale jongeren en senioren, zien we dat het steeds gaat om de optelsom van verschillende elementen mét aandacht voor de specifieke context. Ze zijn contextafhankelijk. De actoren op het terrein moeten zelf bepalen óf, waarom en op welke manier ze willen samenwerken. Jamil, een medewerker jeugd bij Arktos, vat dit perfect samen: “Het gaat om het herkennen en erkennen van elkaars expertise”. Dat is de perfecte definitie van een goed partnerschap.

1.3. Transversaal

Een bovenlokale cultuurwerking gaat dus vooral over *verbinden* en *samenwerken* van verschillende partners binnen een bepaalde context. Om in de termen van vandaag te blijven: het gaat hier om stevige bomen met diepe wortels, die kracht halen uit hun stevige vertakkingen.

Samen streven ze naar brede samenwerkingsmogelijkheden met eigen inhoud, accenten, dynamiek(en) ... en naar vernieuwende methodes en praktijken. In plaats van uit te sluiten en sectoraal af te lijnen, nodigt een bovenlokale cultuurwerking vooral uit om grenzen te door-

breken en dus transversaal te werken. Dat is die andere nieuwe beleidsterm. Met transversaal bedoelen we zowel culturele sectoren die onderling samenwerken als het samenwerken met andere beleidsdomeinen. *Bovenlokaal werken* is dus ook *transversaal* werken.

2. EN WAT BETEKENT DIT NU VOOR U?

U had het hopelijk al begrepen, maar het hele idee is dat samenwerken loont. We vertrekken steeds vanuit een bepaalde context, een probleem, een lokale nood of een opportuniteit. De succesformules zijn niet altijd in de eigen organisatie of werking te vinden. We zoeken dus naar partners die kunnen helpen, die versterken. En dat is voor elke organisatie anders. Samenwerken is niet altijd de makkelijkste weg en vraagt tijd en energie. Tussendoor zijn er kleine succesjes, maar evenveel tegenvallers. Aan het einde van de rit is het deze inspanning waard. Gelukkig wil Vlaanderen dit ook belonen, via subsidies. En dit vertaalt zich in drie subsidielijnen binnen het Bovenlokale Cultuurdecreet:

2.1. Werkingsmiddelen voor een steunpunt

OP/TIL sloot dit voorjaar een beheersovereenkomst af met de Vlaamse overheid. OP/TIL wil verbinden over grenzen van gemeenten, culturele sectoren en beleidsdomeinen heen. Wil u weten hoe wij dat doen? Neem dan een kijkje op www.cultuuroptil.be. U kan rechtstreeks bij ons terecht voor al uw vragen rond bovenlokaal werken. Waar dat nodig is, stemmen we af met FARO en werken we graag samen of verwijzen we door wanneer u bij ons aan het verkeerde adres zou zijn.

2.2. Intergemeentelijk samenwerken rond cultuur

Eind 2019 dienden in totaal 147 gemeenten in negentien Vlaamse regio's een cultuurnota in, waarbij ze hun plannen uitschreven om de komende jaren te komen tot een geïntegreerd bovenlokaal cultuurwerk. Heel wat regio's deden dit al rond erfgoed (zowel cultureel erfgoed als de IOED's). Zij waren op dat vlak trendsetter, maar nu zijn er ook intergemeentelijke samenwerkingsverbanden (IGS) die zich voor het brede cultuurwerk inzetten. Specifiek aan dit decreet is dat die regio's een regierol dienen op te nemen. Zij houden een helikopterzicht in hun regio, en verbinden verschillende spelers in het veld met elkaar. Wil u weten wie ze zijn en wat ze doen? Neem een kijkje op www.cultuuroptil.be en klik op de kaart. Zij zijn uw eerste aanspreekpunt wanneer u bovenlokaal en cultuurbreed aan de slag wil gaan.

Ik haalde daarnet al even aan dat samenwerken loont. En dat ziet u ook in deze intergemeentelijke samenwerkingen. Ook hier zijn de begrippen *maatwerk* en *contextafhankelijk* belangrijk. Elke regio is uniek en speelt door samen te werken in op 'lokale' noden.

Zo wil de Vrijetijdsregio Druivenstreek (Bertem, Hoeilaart, Huldenberg, Overijse en Tervuren) culturele acties die efficiënter, goedkoper of beter kunnen, bovenlokaal uitvoeren. De gemeenten delen bijvoorbeeld elkaars infrastructuur en logistieke middelen en stemmen de nodige reglementen op elkaar af. De regio Neteland (Grobbendonk, Olen, Herentals, Vorselaar en Herenthout) kiest voor een intergemeentelijk evenementenplatform om organisatoren te ondersteunen, vrijetijdsplatformen om de inspraak van inwoners te vergroten en innovatieve alternatieven om mobiliteitsdrempels rond cultuurparticipatie te verkleinen. Bovendien richten ze het eerste regionaal netwerk voor vrijetijdsparticipatie in Vlaanderen op. OP/TIL ondersteunt de negentien IGS'en cultuur en streeft ernaar dat ze uitgroeien tot een vaste waarde in hun regio die de vinger aan de pols houdt en steden en gemeenten gericht ondersteunt met bovenlokale expertise. Met hun helikopterblik helpen ze mee linken te leggen tussen niet-evidente beleidsdomeinen en ontstaat er ruimte voor innovatieve verbindingen.

2.3. Projectsubsidies

Het zwaartepunt van het Bovenlokale Cultuurdecreet ligt bij de ondersteuning van bovenlokale cultuurprojecten. Jaarlijks wordt er in twee subsidierondes bijna 7 miljoen euro verdeeld over verschillende projecten. Lokale besturen, culturele en jeugdactoren die voldoen aan een aantal voorwaarden kunnen een projectaanvraag indienen.

Het blijft belangrijk dat men vertrekt vanuit een bepaalde context en via samenwerkingen en partnerschappen ook beleidsdomeinoverschrijdend op zoek gaat naar oplossingen, nieuwe methodieken ... Ondertussen zijn er drie ronden voorbij (de vierde loopt) en werden in totaal 99 projecten ondersteund voor een totaalbedrag van 7,3 miljoen euro. Daaronder zitten heel wat initiatieven van lokale besturen of kunstenuitvoeringsorganisaties, maar ook een aantal mooie erfgoedprojecten. Ik haalde daarnet het project *Woeste Grond* even aan, maar ook *Dieper graven in het geheugen*, een project van Erfgoedcel Brugge en Erfgoedcel TERF, werd gehonoreerd.

De olifant in de porseleinkast benoemen

Beide erfgoedcellen ontwikkelden in het verleden een succesvol uitleenaanbod rond herinnering, het stimuleren van (oudere) mensen om spontaan of bewust herinneringen op te halen via het contact met erfgoedobjecten en -gebruiken. Samen met een aantal woonzorgcentra die dit uitleenaanbod frequent gebruiken, wordt een nieuw verdiepend aanbod ontwikkeld. Via drie proeftuinen in diverse woonzorgcentra wordt onderzocht hoe de werking rond herinneren en erfgoed verdiept kan worden. Hiertoe wordt een participatief traject doorlopen. Een kennisgroep zorgt voor begeleiding, reflectie en evaluatie. De resultaten worden via een inspiratiedag en een dialoogdag gedeeld in de erfgoed- en zorgsector. Het uitleenaanbod van beide erfgoedcellen wordt finaal verrijkt op basis van de verzamelde inzichten uit het hele traject.

Meer info vindt u op de website van de Erfgoedcel Brugge.¹

TEN SLOTTE

Ik hoop dat ik u heb kunnen duiden wat bovenlokaal werken voor u kan inhouden en op welke manier het ook voor u relevant is. **Het zou mooi zijn als bovenlokaal samenwerken binnen vijf jaar een evidente reflex is.** En niet omdat er via een decreet geld tegenover staat, maar omdat lokale besturen, verenigingen en culturele organisaties echt geloven in *samenwerken* en voelen dat *ze door die verbinding zelf ook sterker worden.* ■

¹ <https://www.erfgoedcelbrugge.be/nl/projecten/herinneringen-en-erfgoed#DieperGravenInHetGeheugen>

HOE DIEPER WORTELEN? EN STERKER VERTAKKEN?

door Gregory Vercauteren en Wouter Lammens,
adviseurs lokaal en regionaal erfgoed, FARO

“Het lokale niveau wordt almaar belangrijker. Of dat horen we toch. Maar wat betekent dit nu concreet voor ons, erfgoedwerkers? Sinds jaar en dag worden we aangemoedigd om zoveel mogelijk samen te werken. Maar wat betekent dat in de context van lokaal en bovenlokaal werken?”

Bij FARO houden wij ons allebei bezig met lokaal erfgoed. Maar we doen dat op een andere manier. Gregory is vooral bezig met het beleid en ondersteunt ook lokale besturen in hun erfgoedbeleid. Wouter is sterk bezig met de praktijk. Hij adviseert o.m. lokale erfgoedwerkers met vragen rond behoud en beheer. Die verschillende achtergronden merkt u ook in deze presentatie.

LOKALE VERANKERING. OVER STADSGOEROES EN PRAGMATIEK

Als u kijkt naar het lokale niveau en wat daar allemaal speelt, dan kunt u wel zeggen dat er vandaag veel te doen is om verstedelijking. Vlaanderen verstedelijkt, met alle kansen en uitdagingen van dien. Die verstedelijking is een mondiaal gegeven en inmiddels uitvoerig bestudeerd. Dat dit proces gepaard gaat met de opkomst van een nieuw soort van expert, de ‘stadsgoeroe’, is minder bekend. Onder zulke goeroes verstaan we: adviseurs, wetenschappers en publicisten die internationaal van invloed zijn op het denken en handelen van stadsbestuurders en andere lokale beleidsmakers. Het gaat om auteurs zoals Richard Florida, Bruce Katz, Richard Sennett, Jennifer Bradley, Jeb Brugmann. Ze zijn graag geziene gasten in het internationale lezingencircuit en hebben minstens een bestseller op hun naam staan.

In hun werken benadrukken zij het stedelijke niveau, vaak ook door het af te zetten tegen de hogere bestuursechelons. Deze auteurs stellen dat de nationale politiek vastloopt, terwijl de steden wel van aanpakken weten. Ze leggen natuurlijk eigen accenten, maar bijna allemaal gaan ze ervan

uit dat de grote uitdagingen van het moment zich het meest geconcentreerd in de steden manifesteren; denk aan klimaatproblematiek, samenlevingsproblemen, armoede. Maar de oplossingen dienen zich ook aan op dit niveau, zo redeneren deze auteurs.

Hoe komt dat? **Het lokale niveau staat het dichtst bij de burger. Bovendien overheerst op dit niveau de pragmatiek, terwijl op de hogere echelons ideologische tegenstellingen scherper worden.** Bij dit discours kunt u een aantal kanttekeningen plaatsen, maar het vindt wel een dankbaar gehoor. Ook in Vlaanderen, en niet enkel bij de steden maar ook bij de iets kleinere lokale besturen. Zo komen steden en gemeenten ook in Vlaanderen sterker in beeld, en krijgen zij meer autonomie en meer bevoegdheden.

Deze tendens werd binnen de cultuursector op gemengde reacties onthaald. Meer bepaald vreesden sommige cultuur- en erfgoedwerkers dat ze te afhankelijk zouden worden van de grillen van hun lokale bestuur en geremd zouden worden in hun hang naar experiment. Kortom, men vreesde dat de kerktorenmentaliteit het lokale cultuur- en erfgoedbeleid zou bepalen. Aan het begin van dit

Groot Onderhoud vroegen we hoe u de relatie met uw stads- of gemeentebestuur ervaart. Uit onze poll bleek dat die vrees niet helemaal terecht was. Vele erfgoedwerkers ervaren de relatie met hun lokaal bestuur als positief. Wel zijn er grote verschillen tussen lokale besturen onderling in de aandacht die ze geven aan erfgoed.

De laatste jaren horen we vanuit de cultuur- en erfgoedsector een bijkomend en positiever ver-
toog over het lokale niveau, ook vanuit de grotere instellingen. **Vele erfgoedorganisaties willen vandaag een sterkere maatschappelijke rol op zich nemen. Zij kijken dan naar hun onmiddellijke omgeving om deze rol op te pikken. Deze cultuurorganisaties doen dit vaak vanuit dezelfde redenering als die die u tegenkomt bij de stadsgoeroes.** Maatschappelijke vraagstukken manifesteren zich het sterkst op lokaal vlak. Wie zich maatschappelijk wil engageren kijkt dan ook vooral naar de stad, buurt of regio waar men is ingebed. Laat me dit verduidelijken aan de hand van een voorbeeld.

Neem nu het hele vraagstuk over identiteit. Op dit moment is er een discussie gaande over nationale, Vlaamse identiteit en hoe die dan wordt

ingevuld. Deze discussie is politiek en ideologisch gekleurd, wat het voor erfgoedorganisaties soms lastig maakt om zich te positioneren. Dat is jammer, want erfgoed en identiteit zijn nauw met elkaar verbonden. Het identiteitsvraagstuk manifesteert zich ook en zeker op lokaal vlak. Denk aan de hele discussie over standbeelden en straatnamen die verwijzen naar een koloniaal verleden.

Globaal gesteld kan u zeggen dat het op lokaal vlak wat gemakkelijker is om met identiteit aan de slag te gaan omdat het hier veel minder ideologisch wordt ingekleurd. Ook in Vlaanderen zijn er initiatieven waarbij musea, archieven en erfgoedcellen aan de slag gaan met lokale, vaak hyperlokale identiteiten. In Gent is er bv. *de vierkante kilometer*, waarbij het STAM de wijken induikt en verhalen capteert van buurtbewoners. In Leuven is er *Straathistoires*, waarbij buurtbewoners samen de geschiedenis van hun buurt optekenen. En in de Westhoek zijn er initiatieven waarbij bewoners worden geportretteerd op de plaatsen waar ze trots op zijn. Het grote woord 'identiteit' wordt in deze initiatieven zelden gebruikt, maar in wezen gaan ze wel om identiteit. In al deze projecten speelt erfgoed in op gevoelens van trots

en verbondenheid, en wordt er op een positieve manier met lokale identiteit aan de slag gegaan, ver weg van de scherpe ideologische tegenstellingen.

Dus in die zin hebben stadsgoeroes wel gelijk; op lokaal vlak zijn er minder ideologische patstellingen en is er daarom vaak meer mogelijk. Toch kan u ook een aantal kanttekeningen maken bij dit discours van de stadsgoeroes. Zij zetten het lokale niveau af tegen het nationale niveau. Zeker in onze sector zie je dat het lokale, bovenlokale en Vlaamse niveau met elkaar zijn verbonden en elkaar ook nodig hebben. Dit zal ook blijken uit diverse praktijkvoorbeelden in de sessies.

Daarnaast focussen deze goeroes vooral op de echt grote steden. Ik zei daarnet dat Vlaanderen verstedelijkt, maar zoveel echt grote steden zijn er niet. Er is vooral veel voorstedelijk gebied en uiteraard zijn er ook nog echt landelijke plekken. Het is belangrijk om die verschillende contexten in het achterhoofd te houden.

Feit is wel dat ook in Vlaanderen het lokale niveau wordt genoemd als een interessante schaal om maatschappelijke vraagstukken aan te pakken, en dan heb ik het niet enkel over de grote steden. Ik gaf daarnet het voorbeeld van identiteit als zo'n maatschappelijk vraagstuk. Een ander voorbeeld is het duurzaamheidsdenken. Het hele denken over duurzaamheid, en daaraan gekoppeld de klimaatproblematiek, is bij uitstek een globaal fenomeen. De problematiek stelt zich op globaal vlak, antwoorden worden gezocht en gevonden op het lokale niveau. Dat het ook voor kleinere en lokale organisaties mogelijk is om in

te zetten op zulke grote vraagstukken, hebben we aangetoond met een filmpje over 't Grom en de samenwerking met PULSE.²

HOE VERDER SAMENWERKEN?

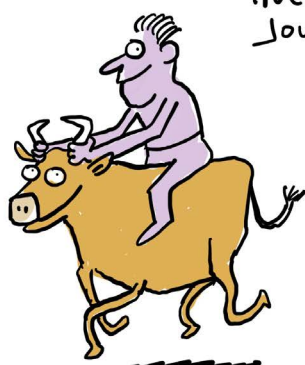
We zagen hierboven reeds hoe grote maatschappelijke thema's een plek krijgen in de werking van lokale of bovenlokale erfgoedinstellingen. En hoe die thema's vervolgens een publiek kunnen bereiken en raken.

Maar laat ons hier nu de aandacht opnieuw op uzelf vestigen, als erfgoedwerker in de brede zin van het woord. Want wanneer u erin slaagt om stap voor stap uw werking en uw activiteiten lokaal te laten wortelen, om die stevig te laten verankeren, dan verdient die werking het om zich verder breed te kunnen vertakken.

De motor van dat proces, van wortelen naar vertakken, is *samenwerken*. We varen er wel bij als we medestanders vinden. En u staat er niet alleen voor. Al kennen we allemaal ook wel dat gevoel, soms, dat we voor een berg staan waar we nog niet overheen kunnen kijken. Maar u staát daar dus niet alleen, als erfgoedwerker. Elk van u maakt namelijk deel uit van een netwerk. Een eigen persoonlijk netwerk dat zich ook professioneel uitstrekt.

² U kunt het filmpje herbekijken via www.youtube.com/watch?v=0k9jD-NE4Po&t=53s. Het is ook te vinden via www.hetgrootonderhoud.be.

Wij pakken de koe bij de horens...
Hoe ervaar jij de relatie met
Jouw stads- of Gemeentebestuur?

1. Goed

2. Slecht.
we worden
tegengewerkt

3. welke relatie?
we zien ze nooit.

En zo vormen we met z'n allen ook de cultureel-erfgoedsector. Ons netwerk. Hoe uitgebreid, hoe verweven en hoe actief dat netwerk wordt, bepaalt ieder van ons dan weer grotendeels zelf. Maar als samenwerken zo'n belangrijke sleutel tot succes is, hoe kan u daar dan concreet mee aan de slag?

Ons advies?

- Vertrek eerst en vooral vanuit uw eigen noden en idealen. Wat geeft u energie? Wat biedt u inspiratie? Wat beroert de mensen uit uw omgeving? Wat wil u precies met uw organisatie bereiken?
- Daarna gaat u op zoek naar medestanders. Mensen en organisaties waarmee u raakvlakken deelt. Om zo een samenwerking op poten te zetten die voor alle betrokkenen 'winst' oplevert.
- Hou daarbij ook zo goed mogelijk concrete doelen voor ogen. De samenwerking leidt het best tot een vooraf bepaald eindresultaat.
- Maar samen met anderen concrete doelen bepalen, is – zeker als u dat voor het eerst doet – nooit eenvoudig. Daarom: bied hulp aan wie het kan gebruiken. Maar zeker: aanvaard ook hulp van collega's in de sector.
- En tot slot: durf te proberen! Laat u niet afschrikken door het nieuwe of het ingewikkelde. Het is uit de eigen ervaring dat u het best zal kunnen bepalen welke sporen u verder volgt en welke andere paden u dan weer beter links laat liggen.

En ja, de eerlijkheid gebiedt ons ook te vermelden dat er altijd een zeker spanningsveld in onze erfgoedpraktijk zal blijven bestaan.

- Want hoe houden we enerzijds onze blik voldoende breed en slagen we er anderzijds toch in de nodige focus te behouden in onze werking?
- Of hoe werken we doelgericht, zetten we de beschikbare middelen in om zo concrete resultaten te boeken, maar blijven we toch als organisaties voldoende wendbaar om op nieuwe evoluties in te spelen?
- En tot slot: hoe verzoenen we onze concrete plannen op korte termijn met de ruimere doelstellingen op lange termijn?

Vragen waar u allen vroeg of laat mee geconfronteerd wordt. Maar daarnaast leeft bij velen onder u misschien nog een andere vraag: "Wie zijn nu de 'erfgenamen' van het voormalige provinciale cultureel-erfgoedbeleid?" Want waar de provincies vroeger ook een belangrijke stimulerende en ondersteunende rol vervulden voor de lokale en bovenlokale erfgoedsector is dit nu niet langer het geval, tenzij op het vlak van het onroerend erfgoed.

De erfenis van dit voormalige provinciale erfgoedbeleid is bij *verschillende* erfgenamen terechtgekomen. Voor een stuk bij FARO, inderdaad, waar welbepaalde opdrachten en instrumenten werden opgepikt en zich verder ontwikkelen. Maar ook de erfgoedcellen en de landelijke

Spanningsvelden

dienstverleners bieden belangrijke steun aan het lokale en bovenlokale veld. Net zoals de Vlaamse overheid trouwens. En u maakte eerder vandaag ook al kennis met OP/TIL.

Al deze organisaties, samen met het lokale en het Vlaamse bestuursniveau, vormen dus net zo goed een netwerk – een netwerk dat zich op zijn beurt ook weer inschrijft in het groter geheel van onze erfgoedsector.

Weet u zelf niet meteen welke organisatie u kan aanspreken of om steun kan vragen? Contacteer dan FARO. FARO is natuurlijk niet alwetend, maar kan u wel helpen om de juiste expertise te lokaliseren. We verwijzen u dan ook altijd graag door naar de juiste collega-organisatie.

CONCLUDEREND

Tot nu toe hadden we het op dit Groot Onderhoud, kort samengevat, over:

- lokale verankering;
- de kruisbestuiving met andere sectoren;
- de nood aan meer samenwerking tussen verschillende erfgoedorganisaties.

In de praktijk kan dit alles dan ook nog eens heel erg met elkaar vervlochten raken. En hoe zich dat gaandeweg ontwikkelt en tot welke mooie inzichten en resultaten zulke samenwerkingen kunnen leiden, kon u zien in het filmpje over het cultureel erfgoed van de annuntiaten Heverlee.³■

³ U kunt het filmpje herbekijken via www.youtube.com/watch?v=9i0hbEILF00. Het is ook te vinden via www.hetgrootonderhoud.be.

Gedicht tijdens het wachten

*Je zit verzonken in gedachten
De tijd kruipt trager dan een slak
In de verte knalt een uitlaat
Door de muren dringt gezang*

*De klok is niet vooruit te branden
Je zoekt vergeefs een sigaret
Je leest een ouwe Panorama
Er zijn twee walvissen gered*

*Je hoort de leidingbuizen suizen
Uit de tuinen schalt gelach
Schemer duistert tussen struiken
Geritsel achter het behang*

*Je denkt aan een verloren liefde
Er loopt een rilling langs je rug
Op straat begint een hond te blaffen
Iemand morrelt aan de deur*

*Je wacht als aan de grond genageld
Je klemt je kiezen op elkaar
Het klamme zweet staat in je handen
Je staart verwezen uit het raam*

*Je telt de druppels op de ruiten
Je telt de planken van de vloer
Je wil ontzettend graag naar buiten
De muren komen op je toe*

*Je tong likt langs je droge lippen
Je hart klopt achterin je keel
Je moet ineens verschrikkelijk zijken
Er is geen licht op de wc*

Jules Deelder, uit: *Renaissance: gedichten '44-'94*, De Bezige Bij, Amsterdam, 1994.

Door technische problemen gingen een paar sessies later van start.
Een van de deelnemers bracht, bij wijze van poëtisch intermezzo,
dit toepasselijke gedicht.

DIT WAS het
DIEPGEWOR...

700+
deelnemers

01-12-2020

Digitale
versie

wat betek
it voor mij

1
CHECK IN
+ digitaal
netwerken

2 DE koe
bij de
horens.
Uw
Relatie
met uw
Gemeente-
bestuur

4 Lien
verw
legt

maar
wat is
eigenlijk:
"bovenlokaal"

3 Welkom
Olga van
Oost

herwaardering
van 'Lokaal'

en haar
mogelijkheden
voor boven-
lokaal

Stads
Goeroe

het Groot Onderhoud 2020

telde, breedvertakt

PARTICIPATIE IS GEEN PROJECTJE. HOE ZORGT U VOOR EEN DUURZAAM ENGAGEMENT?

Participatieve trajecten betrekken lokale gemeenschappen bij allerhande erfgoedprojecten. Na afloop vermindert doorgaans de betrokkenheid. Of die valt zelfs helemaal weg. Hoe kunnen we participatie op een meer duurzame manier invullen?

Het antwoord zou wel eens kunnen zitten in de term ‘engagement’, een duurzame verbondenheid, gebaseerd op het aangaan van betrokkenheidsrelaties. Waar zit de sleutel tot een *langdurig* engagement? En wat kan de erfgoedprofessional in dit verhaal betekenen?

Vanuit zijn betrokkenheid bij Verhalenhuis Belvédère in Rotterdam vertelt Riemer Knoop (Gordion Cultureel Advies, Reinwardt Academie) over zijn ervaringen.

Verhalenhuis Belvédère wil door middel van kunst, cultuur en (persoonlijke) verhalen zo veel mogelijk mensen met elkaar en met de stad verbinden. Het Verhalenhuis groeide uit van een leegstaand pand in de Rotterdamse haven tot een bloeiend gemeenschapscentrum voor (en door) de buurt. Via o.m. fototentoonstellingen, luistervoorstellingen en een luisterruimte krijgen buurtbewoners en Rotterdammers er de kans te luisteren naar elkaars verhalen.

Volgens Knoop ligt de sleutel tot het slagen van zo’n proces (geen project!) in begrippen als tijd en vertrouwen. *Tijd*, om echt naar uw partners te luisteren, geduld te oefenen en te kijken hoe u partners met elkaar kan verbinden. En *vertrouwen*, om de juiste attitude te kweken om op een volstrekt open manier met elkaar om te gaan.

Erfgoedprofessionals die hun schouders zetten onder een dergelijk proces, beschikken best over een goede dosis empathie: ze moeten kunnen kijken met de blik van de ander en nieuwsgierig zijn naar de kennis van anderen. In het gesprek is immers elke stem gelijkwaardig. Een geweldige manier om zo’n gesprek te doen ontstaan, is via de

keuken. Mensen laten koken voor elkaar schept een sfeer van toegankelijkheid en vertrouwen, dé ingrediënten voor een participatief traject.

Een ander voorbeeld van een dergelijk traject vinden we in de gemeente Mol. Tientallen vrijwilligers zetten er hun schouders onder de bouw en uitbating van het Karelshuis, een bakhuis met broodoven naast de molen van Ezaart. Met aantekelijk enthousiasme geeft Jo Lommelen (Molse Kamer voor Heemkunde en vrijwillig molenaar) uitleg bij het traject.

De kiem voor het Karelshuis lag in een project met deelovens. Zo groeide het idee om aan de molen van Ezaart een permanent bakhuis te bouwen en uit te baten. De Molse Kamer voor Heemkunde zorgde voor de omkadering (verzekeringen, vergunningen ...), een bont allegaartje van vrijwilligers deed de rest.

Bij het werven van vrijwilligers werd immers geen beroep gedaan op het traditionele verenigingsnetwerk. Wél werd het sociale netwerk van Mol en omstreken aangesproken: iemand die goed was in bouwtechnieken kende iemand die kaas had gegeten van dakbedekkingen, en die kende op zijn beurt weer iemand die wist hoe een broodoven te bouwen. Een organisch gegroeid maar bijzonder hecht team van vrijwilligers was het gevolg. Kinderen van de lagere school van

Sessie 1: Participatie is geen projectje

Ezaart mochten een naam kiezen voor het bakhuis, bij de opening brachten ze hun ouders en grootouders mee. Een gemeenschap was geboren, de sleutel tot de Molse succesformule.

Een laatste, gouden tip? Jo Lommelen is duidelijk: *loslaten*. "Op een gegeven moment lieten we alles los en is het *hun* bakhuis geworden, niet het *onze*. En net daar zit de kracht van het traject."

Na deze bijdragen reflecteerden de deelnemers in kleine groepjes over wat deze verhalen kunnen betekenen voor de eigen erfgoedwerking. Een bloemlezing:

“ Je moet altijd verder kijken dan je neus lang is, ook al kost het dan wat meer tijd en moeite.”

“ Een relatie opbouwen is het belangrijkste.”

“ Focus niet (enkel) op het erfgoed, maar (ook) op het menselijke.”

“ Inspirerende voorbeelden, maar het lijkt me toch vooral dat het opzetten van zo'n samenwerkingen en netwerken veel tijd kost (wat ik niet negatief bedoel). Wat ik meeneem is dat je ook die tijd mag nemen om iets te laten rijpen.” ■

ERFGOED OM DE HOEK

SESSIE 2

Hoe kunnen erfgoedorganisaties hun outreachende werking met en in de buurt versterken? Deze vraag stond centraal tijdens deze sessie.

In 2018 plaatste toenmalig Vlaams minister van Welzijn Jo Vandeurzen in een inspiratienota het concept ‘zorgzame buurt’ in de kijker. Een zorgzame buurt is een buurt waar bepaalde voorwaarden vervuld zijn zodat mensen, ongeacht leeftijd of zorgbehoefte, comfortabel in hun huis of vertrouwde buurt kunnen blijven wonen. Cultureel-erfgoedinstellingen kunnen een rol opnemen in de creatie van zorgzame buurten door een duurzame werking te ontwikkelen die maatschappelijke uitdagingen in hun directe omgeving helpt aanpakken. Belangrijk is dat ze hierbij vertrekken vanuit de noden en behoeften van de mensen en gemeenschappen in kwestie en niet vanuit hun eigen erfgoedagenda; alhoewel beide natuurlijk gelieerd kunnen zijn.

De praktijkverhalen van het Museum Huis van Alijn en het Museum Dr. Guislain in Gent toonden aan hoe erfgoedinstellingen, elk vanuit een verschillend perspectief, een rol in de buurt kunnen opnemen. Deze vormen van buurtgericht erfgoedwerk helpen maatschappelijke uitdagingen zoals eenzaamheid, vergrijzing, verkleuring en individualisering aan te pakken. Dit wordt ook wel omschreven als de vermaatschappelijking van de zorg. Anderen spreken dan weer liever over de vergemeenschappelijking dan van de *vermaatschappelijking* van de zorg, omdat een *vergemeenschappelijking* uitgaat van sterke affectieve bindingen en de samenhang van groepen in een samenleving.

In 2016 startte FARO met de ontwikkeling van een programma, specifiek gericht op het inzetten van cultureel-erfgoedcollecties voor welzijn en gezondheid. De mogelijkheden van buurtgericht erfgoedwerk verkennen was daarbij een belangrijke drijfveer.

Centraal in dit programma staan langetermijnpiloottrajecten waar erfgoedcollecties worden ingezet om het welzijn en de gezondheid van mensen te verbeteren, maar waarin tegelijkertijd aandacht is voor het meten en evalueren van de gerealiseerde impact. In 2019 bracht de FARO-publicatie *Cultureel erfgoed voor welzijn* een stand van zaken van dit programma en van de piloottrajecten.

Tijdens het voorbereiden en uitrollen van de verschillende piloottrajecten ondervonden we het grote belang van de omgeving en de buurt op het welzijn van individuen en gemeenschappen. We zagen in dat vermaatschappelijking van de zorg niet kan zonder buurtgericht werken. Menselijke relaties versterken en de sociale cohesie bevorderen bieden immers antwoord op uitdagingen zoals eenzaamheid en sociale isolatie. Via buurtgericht erfgoedwerk kan dus zowel gewerkt worden aan individuele als aan collectieve zorgnoden. We versterken er met andere woorden zowel het individuele als het collectieve welzijn mee. Beide zijn nauw met elkaar verbonden.

Tijdens de sessie gingen we dieper in op de praktijkverhalen uit Gent en trokken we de discussie vervolgens open naar buurtgericht erfgoedwerk in het algemeen. We hadden het over de rol van erfgoedspelers, de nood aan samenwerking en het smeden van slimme allianties, het type erfgoed dat kan ingezet worden, de verschillende methodieken die gebruikt kunnen worden en de wijze waarop het beoogde resultaat gemeten kan worden. ■

ERF Goed om de hoek
(voor sociale cohesie in de buurt)

we zijn alleen nog op zoek
naar wat laagdrempeligere
methodieken...

ALLEEN GA JE SNELLER, SAMEN RAAK JE VERDER. SAMENWERKEN ROND DEPOT, BEHOUD & BEHEER

Erfgoedcollecties juist bewaren, behouden en beheren brengt grote uitdagingen met zich mee. Voor ieder van ons: als individuele erfgoedwerker, als organisatie én als sector. Samenwerken vormt daarbij een absoluut sleutelbegrip, zeker ook op lokaal en bovenlokaal vlak.

Om u verder tot samenwerken te inspireren, selecteerde FARO drie concrete cases waarbij samenwerking in de collectiezorg écht het verschil maakt:

- In Leuven wordt intens samengewerkt rond collectieveilgheid op het grondgebied. Daarom bereidt men zich steeds doelgericht voor op mogelijke calamiteiten in de stad. Nils Roofthoofd belicht de coördinerende rol van Erfgoedcel Leuven als onmisbare schakel om alle belanghebbenden bij dat proces te blijven betrekken. Dat geldt zowel voor netwerken van professionele erfgoedorganisaties als voor de interactie tussen lokale erfgoedvrijwilligers en de lokale overheid.
- In het gezamenlijk bewaren van erfgoedcollecties werken in Kortrijk stad en regio actief samen. Jarenlange planning, onderzoek en dialoog lieten recent toe het regionaal erfgoeddepot Trezoor in gebruik te nemen. Tijs De Schacht (erfgoed zuidwest) leidt ons doorheen de belangrijkste leidende principes uit de planningsfase, terwijl Liesbeth Soete (stad Kortrijk) haar kijk geeft op hoe het erfgoeddepot nu werkt en welke vragen dit weer oproept.
- De basis van alle collectiezorg wordt gevormd door een goede inventaris. Dat dit registreren en documenteren bij uitstek gezamenlijk wordt aangepakt, toont Bert Woestenborghs (Centrum Agrarische Geschiedenis). Hij wijst op de voordelen en mogelijkheden die dit biedt, maar toont ook aan dat hiermee de eigen blik steeds breder wordt, over de collectiegrenzen heen. Wat ook het betekenisvol waarderen en verantwoord herbesteden mogelijk maakt.

Daarna gingen we samen op zoek naar de mogelijke valkuilen, maar ook naar de succesfactoren in dergelijke samenwerkingsprojecten. Uit de gezamenlijke discussie onthielden wij o.a. dat er verschillende vormen van samenwerking bestaan, die bovendien complementair zijn:

- Een **gezamenlijk depot** focust vooral op het behoud en beheer, vaak van een zeer breed gamma aan erfgoed. Om zo efficiënt mogelijk en kostenbesparend te werken, vallen de schotten tussen collecties en inventarissen geleidelijk weg. Aan de andere kant staat een gezamenlijk depot op een centrale plaats soms het gebruik en vlot raadplegen van een collectie praktisch in de weg.
- Naast het gezamenlijke depot staat het model van het **calamiteitennetwerk of depotnetwerk**, waarbij kennis delen centraal staat.
- Er zit ook veel potentieel in verdere **afstemming tussen collecties** (collectienetwerk). De huidige (lokale) inspanningen op het vlak van registratie, kennisborging en waardering vormen hiervoor de basis. Een volgende stap kan zijn om over de muren heen te kijken en thematische samenwerkingen aan te gaan. Selectie en herbesteding op basis van de gezamenlijke kennis kunnen op lange termijn leiden tot een landelijke collectie en de opslag-noden verkleinen zonder aan kwaliteit in te boeten.

WAT ZEIDEN DE DEELNEMERS?

“Een calamiteitstraject geraakt pas echt van de grond als er een duidelijke trekker is. En als alle relevante informatie bijgehouden en kennis ter zake stevig verankerd wordt.”

Nils Roofthoofd

“De erfgoedwaarde van veel (lokaal) erfgoed ligt in haar nabijheid tot de gemeenschap.”

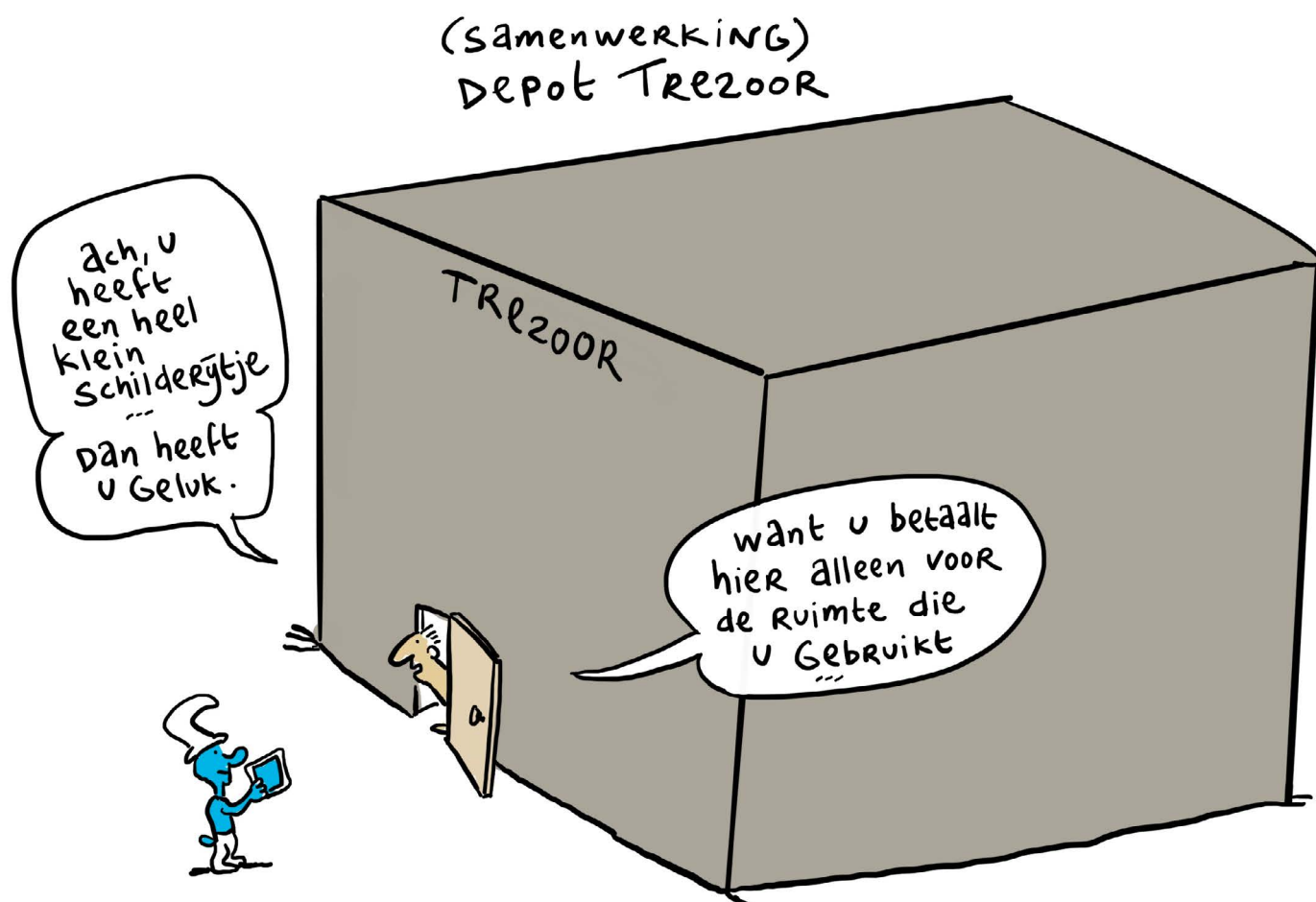
Veerle Meul

“Een regionaal depot is geen centraal depot, maar een schakel die ook nog andere mogelijkheden biedt.” *Tijs De Schacht*

“Collectiebeheerders worstelen met de vragen: ‘Wat behouden we?’ en ‘Wat herbestemmen we?’ Het is niet eenvoudig om een zicht te krijgen op collecties over de grenzen heen. Registratie is een belangrijke eerste stap.”

Bert Woestenborghs

“Deel jullie successen op erfgoedwijzer.be, projectcest.be en andere kanalen, zo kunnen anderen uit jullie successen leren en daar mee van profiteren!” *Livia Snauwaert* ■

GRENZEN AAN DE GROEI. IS HET FAILLIET VAN DE BLOCKBUSTER-TENTOONSTELLINGEN IN ZICHT?

Veel musea ervaren al enige decennia de druk om steeds meer publiek te bereiken via (internationale) blockbustertentoonstellingen. Lange tijd werd dit soort van tentoonstellen als een winstgevend model gezien. Maar is dit model wel houdbaar? In het buitenland lijkt er een voorzichtige tegenbeweging op gang te komen, waarbij musea opnieuw kiezen voor lokale verhalen en lokaal draagvlak. Bovendien is het in deze coronatijd, waar ‘afstand houden’ de kernregel is geworden, gewoonweg onmogelijk om een ‘blockbuster’ te organiseren. Want die mikt per definitie op een hoog publieksbereik.

De vraag is dan ook of die kentering wel echt op komst is? En of dat ooit zo geroemde model op zijn laatste benen loopt? Is het haalbaar en/of wenselijk om deze switch te maken? Wat zijn de gevolgen op economisch en maatschappelijk vlak? Tijdens deze sessie trokken we de discussie op gang en gingen we in gesprek met museumprofessionals.

Met: Meta Knol (directeur De Lakenhal, Leiden), Cathérine Verleysen (waarnemend directeur MSK, Gent), Elke Grommen (coördinator Nationaal Museum van de Speelkaart, Turnhout) en Olga Van Oost (algemeen directeur FARO).

Deze sessie op het Groot Onderhoud is het begin van een traject rond de toekomst van tentoonstellen dat FARO met de cultureel-erfgoedsector wil opzetten, en stoelt ook deels op vragen van de (talrijke) deelnemers. Er waren drie grote onderdelen voorzien:

- Deel 1: De historiek en kenmerken van het concept ‘blockbustertentoonstelling’, in een notendopje;
- Deel 2: Panelgesprek met de experts;
- Het derde en laatste deel, voorzien voor vragen en antwoorden van deelnemers, kon noodgedwongen – door tijdsgebrek – niet plaatsvinden.

INTRO: WAT IS EEN BLOCKBUSTER? WAT ZIJN DE VRAGEN?

‘Blockbuster’ is een term die uit de filmindustrie komt en stamt uit de jaren 1970. Denk bijvoorbeeld aan kaskrakers als *Jaws* (1975) en *Star Wars* (1977): films gericht op een zeer hoog publieksbereik, gelanceerd op hetzelfde moment in veel zalen tegelijk en met enorme investeringen op het vlak van marketing en communicatie. In datzelfde decennium wordt de term ook voor het eerst gebruikt voor tentoonstellingen, met name voor *The Treasures of Tuthankhamun* in het British Museum in 1972.

Wat zijn nu opvallende kenmerken van de ‘blockbuster’?

- Ten eerste is het een instrument dat vaak wordt ingezet in de culturele diplomatie tussen landen. Daardoor heeft het een uitgesproken (zij het impliciet) politiek karakter.
- Sinds de grote *cuts* in het cultuurbudget van het Verenigd Koninkrijk met de komst van Margaret Thatcher, past de ‘blockbuster’ ook goed in de stroom van nieuwe financieringsmodellen, waarbij de nadruk meer op eigen inkomsten kwam te liggen dan op subsidies. Ook private investeerders en sponsors spelen hierin een belangrijke rol.
- Marketing en communicatie spelen een erg belangrijke rol en niet alleen in de campagne. Aandacht voor marketing en communicatieve aspecten wordt al van bij het concept meegenomen.
- Publieksaantallen zijn heilig: hoe meer hoe liever. ‘Koppen tellen’ is in de evaluatie van het project hét succes criterium.
- De zogenaamde ‘buy-in’ is een erg gangbaar model geworden. Dit wil zeggen dat het volledige pakket reist; d.w.z. niet alleen de tentoonstelling, maar ook de soundscape die erbij hoort, de vormgeving, de opstelling, alle teksten, de merchandise en het communicatiemateriaal.
- De onderwerpen en thema’s van ‘blockbusters’ zijn zonder uitzondering grote, bekende en geconsolideerde namen.

Het einde van de
Blockbuster-
tentoonstellingen?
(Bv. door corona)

- Tot slot wijzen we op de (in verhouding tot andere, meer 'reguliere' expo's) grote investeringskost. Een 'blockbuster' organiseren betekent per definitie heel veel tijd en middelen investeren in één expo (die dan een relatief beperkte tijd loopt).

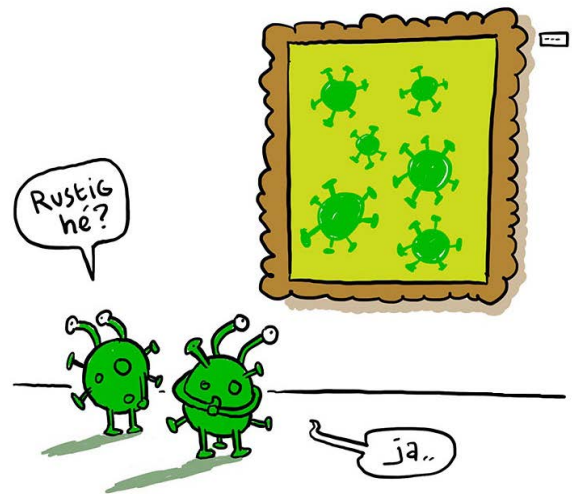
PANELGESPREK

Naar aanleiding van de tentoonstelling *Jonge Rembrandt* in de Lakenhal in Leiden schreef directeur Meta Knol in februari een opgemerkt opiniestuk in *NRC Handelsblad*. Onder de veelzeggende titel 'Stop de blockbustertentoonstelling!' stelt ze daarin dat de 'blockbuster' over de hele lijn nefast is voor musea, ook al kan hij inhoudelijk erg interessant zijn. Zo zijn er de erg hoge kosten (neem bv. de verzekeringen, logistiek, mensen ...). Bovendien zijn de duurzaamheidseffecten ronduit ondermaats. Na die 'blockbuster' stelde ze zich (kritische) vragen over de ziel van tentoonstellingen: 'Waar draaien die nu écht om?' De voorbereidingstijd voor de expo (zegge en schrijve zes jaar!) had namelijk erg veel gevergd. Ze vindt dat expo's als deze een teken zijn van wat ze omschrijft als een 'groeiverslaving', waarbij de nadruk te veel ligt op het behalen van verkoopcijfers. (Tussen haakjes: om uit de kosten te komen moesten er minimaal 37.000 kaartjes worden verkocht.) De volgende expo moet nog groter worden, nog meer volk trekken, nog prestigieuzer zijn, enzovoort.

De vraag is dan ook, voor Meta Knol: is dit wel hetgeen we écht willen doen en zijn? Het gaf haar niet het gevoel dat de expo aansloot bij het soort museum dat ze willen zijn, namelijk een stadsmuseum, waarbij de klemtoon ligt op het lokale. Het museum wil met name veel meer een rol opnemen in het terugdringen van armoede, het opzetten van partnerschappen met het onderwijs en het verbeteren van het welzijn. Cijfers zijn niet alles, zegt ze. Het vraagt ook een andere relatie met het bestuur: als je hen cijfers blijft voeden, ben je erg snel uitgepraat.

Cathérine Verleysen brengt een eerder positief verhaal. In Gent heeft men alle culturele (en tal van andere) partners op één lijn gekregen voor een stadsfestival rond Van Eyck. Dat zat inhoudelijk goed, en was lokaal helemaal en fijnmazig verankerd. *OMG Van Eyck was here*, de tentoonstelling in het MSK waar het *Lam Gods* gerestaureerd was, was het orgelpunt van het hele festivaljaar.

Elke Grommen staat in Turnhout aan het hoofd van een klein museum met beperkte budgetten. Aanvankelijk dacht ze dat die context een nadeel kon zijn. Tot ze merkte dat de schaal van het museum, de betrokkenheid van de ploeg en de connectie met de lokale gemeenschap tijdens de coronacrisis een enorme troef betekende. Het muse-

um is – ondanks de sluiting – heel wendbaar gebleken. Creativiteit is daarbij het ordewoord. Bovendien viel ook de productionele druk helemaal weg, waardoor er ruimte was voor andere zaken.

De Van Eyck-expo heeft volgens Cathérine Verleysen in totaal zo'n 9 miljoen euro gekost. In de korte tijd dat de expo geopend was, bleek die een groot succes, ook op het vlak van publiekswerking en samenwerking met andere partners in en buiten Gent. Na de sluiting promootte Toerisme Vlaanderen de expo met een 'Museum Tour'. Los van de bezoekersaantallen bleek de expo een enorme hefboom om de noden van het museumgebouw onder de aandacht te brengen. Het gebouw is zowel een troef als een zorgenkindje. Intussen is het museum nog steeds in gesprek met de verzekeraar over de kleine lettertjes in het contract. Het museum was namelijk verzekerd tegen een onverwachte sluiting van de expo.

Elke Grommen zegt dat 'succes' inderdaad meestal wordt afgemeten in functie van cijfers – bezoekersaantallen dus. Met het *'delivery museum'* kon het nu verrassend naar buiten komen. Geïnteresseerden gaan met een pakket – met de fiets ter plaatse thuisbezorgd – in de stad op stap, en leren zo bij over de bekende, lokale drukkersfiguur Brepols. Kleinschalige initiatieven als dit verbeteren de positie in de stad/regio en zorgen voor een zekere *'buzz'*.

Meta Knol besluit dat we er goed aan doen om onze aanpak en werking om te denken. Als museummedewerkers hebben we het rentmeesterschap over zoveel kostbaarheden. Het is onze opdracht om die over te dragen, er zorg voor te dragen en ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk mensen ervan kunnen genieten. Ook dát is een belangrijke boodschap voor onze beleidsmakers.

Wordt vervolgd in 2021! ■

EEN BOVENLOKAAL PROJECT VOOR CULTUREEL- ERFGOEDORGANISATIES. HOE BEGINT U ERAAN?

Een sessie met Sylvia Matthys, Leonie Lanssens en Lien Verwaeren (OP/TIL), in samenwerking met Mariebelle Deceuninck (projectcoördinator Erfgoedlab Damme), Lieve Opsteyn (coördinator Erfgoed Haspengouw), Bram Gilte (beleidscoördinator Cultuur, Sport/Jeugd, Toerisme, Stad Damme), Lothar Casteleyn, (stafmedewerker Beleid & Ondersteuning, Cluster Cultuur, Stad Brugge)

WAT IS OP/TIL?

OP/TIL stimuleert cultuur in alle richtingen. Het verbindt spelers uit de brede cultuursector over de grenzen van gemeenten, sectoren en disciplines heen. OP/TIL voorziet in ondersteuning voor wie bovenlokale culturele ambities heeft.

Sylvia Matthys vertelt hoe een cultureel initiatief in aanmerking komt voor bovenlokale projectsubsidies aan de hand van vijf stappen:

1. kijk na of u in aanmerking komt;
2. werk uw projectidee uit samen met mogelijke partners;
3. laat uw projectidee verder groeien;
4. bereid uw aanvraagdossier voor in KIOSK;
5. dien een dossier in, jaarlijks ofwel uiterlijk op 15 mei of 15 november.

WIE KAN EEN PROJECTSUBSIDIE AANVRAGEN?

- U behoort tot de culturele en jeugdactoren, openbare besturen en niet-commerciële verenigingen.
- U hebt rechtspersoonlijkheid.
- U bent verbonden aan kunsten, cultureel erfgoed, circuskunsten, amateurkunsten, sociaal-cultureel volwassenenwerk en jeugdwerk.
- U bent gevestigd in Vlaanderen of in het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad.

WAT ZIJN DE CRITERIA?

- Minstens twee functiecombinaties uitvoeren.
- Bovenlokale schaalgrootte, reikwijdte en relevantie.
- De reguliere werking overstijgend.
- Culturele finaliteit.

- Afgebakend in tijd, opzet of doelstelling.
- Max. drie opeenvolgende jaren.
- Zakelijk luik is financieel sluitend en strookt met het inhoudelijke luik.
- Kwalitatieve samenwerking met partners, binnen en buiten cultuur, wordt gestimuleerd.

DE BELEIDSPRIORITEITEN

- Inspelen op maatschappelijke uitdagingen door te streven naar maximale cultuurparticipatie.
- Meerwaarde creëren door eigen sterktes te verbinden via samenwerking.
- Inzetten op nieuw en jong talent door ontwikkelingskansen te bieden.

ENKELE BOVENLOKALE CULTUURPROJECTEN VAN CULTUREEL-ERFGOEDORGANISATIES IN DE KIJKER:

a. Erfgoedlab Hospice Damme

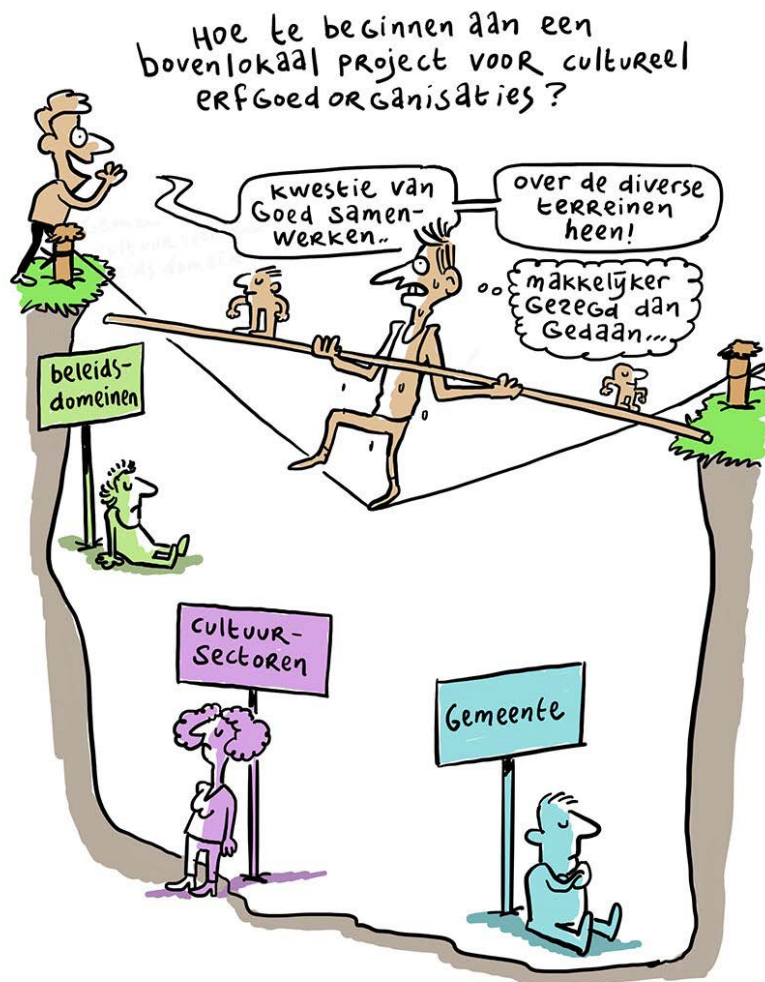
Met dit project start de culturele samenwerking tussen Damme en Brugge. De uitvalsbasis is het Sint-Janshospitaal, een site met 750 jaar historiek voor passanten, zieken of ouderen. Het project *Hospice de Damme* wil de betrokken erfgoedcollecties uit Brugge en Damme sterker verbinden. Dit willen ze doen met elkaar, maar ze willen ook het publiek betrekken.

Waarom is dit project bovenlokaal?

Damme en Brugge werken samen. Daarnaast heeft de site een uitstraling die de gemeentegrenzen overstijgt, terwijl bezoekers en doelgroepen breed worden beschouwd.

Waarom zit de verbinding?

Het project wordt ondersteund door De Bondgenoten, een organisatie die mensen met diverse achtergronden en kennis samenbrengt: publiekswerking, collectiebeheer, onroerend erfgoed, kunsteducatie, participatie ... Wat doen De Bondgenoten? Ze stellen een gemengde collectie samen die in wisselwerking treedt met de site. Zo opent ze deuren naar nieuwe erfgoedverhalen.

Vormingplus Regio Brugge is eveneens betrokken. Deze sociaal-culturele organisatie helpt om ook doelgroepen uit de bredere regio te bereiken en te betrekken.

b. Reprise - Erfgoed Haspengouw

Het project *Reprise* brengt 120 jaar podiumkunsten in Haspengouw opnieuw tot leven. De unieke creaties, producties en eigen adaptaties die doorheen de tijd op kleine en grote podia werden gebracht door de vele toneelgezelschappen, muziekverenigingen, revue- en cabaretgezelschappen, straattheaters, poppenspelers, circusartiesten en verhalenvertellers ... maken deel uit van een nog onbekend stuk bewonerserfgoed van Haspengouw.

Erfgoed Haspengouw wil in samenwerking met Wederzijds Genoegen vzw en vele lokale en bovenlokale partners dit bijzondere cultureel erfgoed in kaart brengen, documenteren, grondig onderzoeken, duurzaam bewaren en opnieuw creatief tot leven brengen in een 'reprise'.

Lokale (erfgoed)verenigingen en podiumkunstenaren werken samen in een participatief en cocreatief traject over de grenzen van gemeenten en vrijetijdssectoren heen om dit artistieke verleden te herwerken en op een eigentijdse manier, en met oog voor meerstemmigheid, voor een divers publiek te ontsluiten. Erfgoed Haspengouw investeert ook in een duurzame blauwdruk en kennisdeling m.b.t. dit soort erfgoed en een hedendaagse, participatieve ontsluiting.

BREAKOUT ROOMS

Mensen dachten tijdens deze sessie in vier breakout rooms na over volgende vragen:

“Wat inspireert u bij deze voorbeelden? Wat kan u toepassen op uw eigen organisatie of projectidee?” en “Waar ziet u drempels om bovenlokaal aan de slag te gaan? Hoe kan u deze overwinnen?”

Vervolgens gingen de deelnemers van deze sessie met elkaar in dialoog, herkenden ze drempels en valkuilen. Zo leerden ze ter plaatse (in dit geval digitaal) en op een heel hoog tempo van elkaar.

SAMENGEVAT: HOE KAN OOK U AAN DE SLAG?

- Kom ik in aanmerking? Hoe dien ik mijn cultuurproject in? Gebruik dit **overzicht** en volg het **stappenplan** van OP/TIL. Via de nieuwsbrief blijft u op de hoogte van het aanbod en krijgt u tips bij het aanvragen van een subsidie.
- Bovenlokaal werken? Deze **toolkit** helpt u op weg, voor een projectidee, maar ook voor uw algemene werking.
- Nieuwsgierig naar het profiel van goedgekeurde bovenlokale cultuurprojecten? De **kennisbank** van OP/TIL verheldert. ■

STANDBEELDEN EN STRAATNAMEN: LOKAAL ERFGOED IN HET OOG VAN DE STORM

STRAATNAMEN EN STANDBEELDEN: OOK VOER VOOR CULTUREEL- ERFGOEDORGANISATIES?

Daar wilden we het over hebben, maar de techniek stak een stok in de wielen. De beschikbare tijd werd besteed aan vier sprekers, die elk vanuit een andere context een praktijk toelichtten. Op deze manier boden ze een blik op hoe complex omgaan met gecontesteerd erfgoed in de publieke ruimte kan zijn. Het bleek vaak een werk van lange adem, van de nood aan het vinden van een draagvlak, van politiek engagement en bondgenootschap. Het kader met aandachtspunten, de aanpak en bronnen hebt u nog te goede in 2021. Dan vervolgt FARO het traject met talrijke voorbeelden, onder andere op de Erfgoedwijzer en op overlegmomenten die de nodige nuances kunnen brengen (onder meer bij de geanimeerde discussie in de chat).

VIER SPREKERS – VIER VERSCHILLENDE STRATEGIEËN:

1. Laat beelden staan, laat straatnamen voor wat ze zijn

“Laat beelden of straatnamen staan als fysieke getuigen aan een turbulent verleden”, menen sommigen. De sporen en littekens voegen een extra betekenislaag toe. Wis de verf en de brandsporen op de beelden niet uit, want zij zijn deel geworden van hun geschiedenis.

Gudrun Eickelberg (politica en voorzitter van de vereniging Der Elefant in Bremen) zet zich in voor de verwerking van de koloniale geschiedenis. Ze beoogt een herinneringscultuur in Bremen en ijvert ervoor dat het thema ‘Kolonialisme en postkolonialisme’ een plaats krijgt in het onderwijs.

Over Der Elefant (Bremen):

“Vandaag is het ooit koloniale monument een populaire ontmoetingsplaats voor bezoekers aan de vrije markt die elk jaar in oktober wordt gehouden in de buurt van de olifant. Daarom kennen velen hem. Helaas is de betekenis en de geschiedenis van het monument vaak onbekend. Dit is verbeterd door het werk van onze vereniging en tal van andere organisaties, maar er is nog steeds veel onwetendheid. Een van de redenen daarvoor is dat het kolonialisme op scholen

slechts marginaal aan bod komt. De mensen die de betekenis van het monument kennen, hebben meestal een positieve houding ten opzichte van ons werk en de nieuwe betekenis van het monument. Maar er gaan ook stemmen op om het monument te slopen omdat het te zwaar belast is door het verleden.”

2. Contextualiseer

Breng nieuwe, aanvullende of verbeterde informatie aan door middel van tekstborden, betiteling en prenten. Besteed tijdens stadswandelingen uitdrukkelijk aandacht aan gecontesteerde beelden of straatnamen.

Over de gedenkzuil voor Jules Van Dorpe (Deinze): *Jules Leopold Van Dorpe werd in Deinze geboren op 12 november 1856. Hij was kapitein-bevelhebber bij het achtste linieregiment Kongo-Vrijstaat van 1888 tot 1901. Daarna werd hij hoofdcommissaris van Kongo-Vrijstaat. Jules Van Dorpe werd benoemd tot ridder in de Leopoldsorde en officier van de Koninklijke Orde van de Leeuw.*

In 1908 werd een gedenkzuil opgericht voor Jules Van Dorpe op het Neerleieplein in Deinze, dat prompt werd omgedoopt tot het Kongoplein. De gedenkzuil werd vervaardigd door de Gentenaar Louis Pierre Van Biesbroeck. Sinds 2009 staat de gedenkzuil op het Ricardplein. Bij die verplaatsing werd er een debat over gevoerd op aangeven van de Gemeentelijke Raad voor Ontwikkelingssamenwerking (GROS). Half juni 2020 pakten actievoerders het monument in met plastic en vroegen om het weg te halen. De stad Deinze besloot het standbeeld niet weg te halen, maar er een bord met duidende tekst bij te plaatsen.

Luc Bauters (onroerend erfgoedzorgers bij de provincie Oost-Vlaanderen, ondervoorzitter van de erfgoedraad en de geschiedkundige kring in Deinze): “Ik huldig persoonlijk het standpunt dat het beeld best op zijn plaats blijft staan (het is immers onroerend erfgoed), dicht bij de plek waar het ooit voor bedoeld was. Als getuige van de geschiedenis en als aanknopingspunt voor duiding over het verschil in visie tussen toen en nu.”

“De straat is er voor iedereen, een museum vaak enkel voor de ‘happy few’”.

3. Nieuwe ingrepen

Vershillende manieren zijn mogelijk: het plaatsen van tegen- of andere beelden, performances, een herdenkingsdag.

Over het koloniaal beeld van Lode Eyckermans op de Schuttersvest in Mechelen:

Het beeld huldigt eenendertig "pioniers die stierven voor de beschaving in Congo". Een van deze pioniers is echter de bevelhebber Willem Van Kerckhoven, een notoir wrede commandant tijdens het bewind van koning Leopold II van België. Het beeld toont twee gestileerde Congolese hoofden, van een man en een vrouw, als een Januskop. Het esthetiseert wat problematisch het "Afrikaanse ras" wordt genoemd en zou dus eerder als een eerbetoon beschouwd kunnen worden, wat in schril contrast staat met de inscriptie op de sokkel. De inscriptie vertelt namelijk maar één kant van het verhaal, de Belgische.

Corinne Huybers (stafmedewerker strategie en ontwikkeling bij de dienst Diversiteit en Gelijke kansen Mechelen): "Vershillende initiatieven leidden tot vershillende oplossingen. Er was het traject van *Contour Biennale 9* dat na meerdere bijeenkomsten en werksessies kwam tot een alternatieve inscriptie. Er was het initiatief van de stadsraad die een nieuwe tekst plaatste met een uitsluitend historisch duidende boodschap. Na 25 mei 2020 is dat weer opgerakeld, en nu loopt een traject om tot een gezamenlijk resultaat te komen, in dialoog en met een externe begeleider. We hopen nu te leren van elkaar en van de 'lessons learned' bij de vershillende groepen."

4. Verwijder, verplaats, hernoem

Beelden kunnen verplaatst worden naar een museum, een herdenkingspark, een plaats met minder publieke impact of die minder historisch geladen is. Straatnamen kunnen hernoemd worden.

Over Cyriel Verschaeve:

Cyriel Charles Marie Joseph Verschaeve (Ardoie, 30 april 1874 – Solbad Hall, 8 november 1949), was een Vlaams-nationalistisch priester en letterkundige. Vanuit zijn activisme in de Eerste Wereldoorlog ontwikkelde hij een christelijk nationaalsocialisme, dat hem tijdens de Duitse bezetting van België in de Tweede Wereldoorlog tot medewerking met het naziregime bracht. Velen dreef hij met zich naar de meest radicale collaboratie, zoals de strijd aan het Oostfront. Het leverde hem in 1946 een terdoodveroordeling bij verstek op, waardoor hij zijn laatste levensjaren in Duitsland en Oostenrijk doorbracht. Bron: Wikipedia

Ronny Tourné (schepen van Cultuur in de gemeente Puurs-Sint-Amands) vertelt over de procedure bij de

nieuwe naam voor de Cyriel Verschaevestraat. Ze volgden er de acht stappen zoals bepaald in het Decreet tot bescherming van openbare wegen en pleinen uit 2002. Het draagvlak was er, mede dankzij het groot maatschappelijk debat, ook in de media. De procedure werd in minder dan een jaar doorlopen. Een meevaller was dat het een vrij korte straat is en dat de inwoners openstonden voor een naamswijziging.

Hou er rekening mee dat u straten geen naam kan geven van iemand die nog leeft.

WIL U MEER WETEN? KIJK DAN ALVAST NAAR:

- het artikel over gecontesteerde beelden in het septembernummer van *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*;
- de brochure van het Agentschap Integratie en Inburgering: *Koloniale verwijzingen in de publieke ruimte - Paddle (integratie-inburgering.be)*. ■

ERFGOEDSPEL, SAMENWERKEN MET JEUGDBEWEGINGEN

Een sessie met: Simon Vandekerckhove (Oetang Learning Designers), Hilde Cuyt (Erfgoedcel C07), Hugo Verhenne (Erfgoedcel BIE), Lieze Neyts (erfgoed zuidwest), Jules De Doncker (Erfgoedcel Brugge), Triene Vandenbussche (Erfgoedcel Kusterfgoed), Bram Wiercx (FARO)

Simon Vandekerckhove vertelt u het verhaal van vijf West-Vlaamse erfgoedcellen die samen met Oetang Learning Designers een samenwerking op touw zetten met het lokale jeugdwerk. Het resultaat is een mooi eindproduct op de ErfgoedApp dat bovendien ter beschikking staat van het hele erfgoedveld. In deze sessie blikken we terug op het ontwikkelingsproces.

DE VONK VOOR HET IDEE

De vijf West-Vlaamse erfgoedcellen brainstormden samen in het najaar van 2018 over moeilijk bereikbare doelgroepen. Hilde Cuyt: “We kwamen snel uit bij Erfgoeddag met het thema ‘De Nacht’ als hefboom. We hebben samen een dossier uitgewerkt, en ook FARO gevraagd als partner. Na een oproep voor een procesbegeleider kwamen we bij Oetang terecht. Samen zijn we sterker, daarom wilden we het project van bij de start bovenlokaal aanpakken.

Wat wilden we vooral realiseren?

- Erfgoeddag een andere invulling geven;
- onze (lopende/bovenlokale) samenwerking verrijken;
- andere doelgroepen bereiken;
- over de erfgoedmuren heen kijken;
- de eigen blik op lokaal erfgoed verruimen;
- de methodiek cocreatie onderzoeken;
- andere digitale werkvormen verkennen;
- iets maken waar ook anderen gebruik van kunnen maken.”

WERVING: JEUGDBEWEGINGEN ZOEKEN EN VINDEN

Als doelgroep werd gekozen voor jongeren tussen 12 en 15 jaar in jeugdbewegingen. Hugo Verhenne vertelt hoe de initiatiefnemers op zoek gingen naar jeugdleiders die als cocreator betrokken

wilden zijn bij het ontwikkelproces van een erfgoedspel: “Probeer zoveel mogelijk te spreken met hen, ook als u twijfelt aan de toon van communicatie. Laat teksten nalezen door de jongeren zelf. Natuurlijk heeft u nog steeds een dosis geluk nodig: wij hadden bijvoorbeeld collega’s die deel uitmaakten van een jeugdraad. Ook volharden helpt.”

Waarom hebben jongeren ‘ja’ gezegd? Jens Vanhecke, een jongere, vertelt: “Het was vooral leuk om onze creatieve mindset uit het jeugdwerk te delen. Ook de niet-evidente erfgoedinstek op een ludieke manier aanbrenge en de verdere verspreiding van het spel over Vlaanderen leek ons interessant.” Lieze Neyts vult aan met deze tips:

- Spreek jongeren rechtstreeks aan of gebruik tussenpersonen.
- Wijs op creatieve kansen van erfgoed om het typische nachtspel anders in te vullen.
- Test en mix verschillende communicatiekanalen.
- Vraag via De Ambrassade contactgegevens van regionale secretariaten.
- Contacteer de lokale jeugdraad en jeugddienst.
- Trek in de communicatie de kaart van cocreatie en win-win.
- Werk met een applicatie, dat helpt.

ONTWIKKELFASE: TWEE COCREATIEDAGEN TUSSEN ERFGOEDWERKERS EN JEUGDWERKERS

De eerste cocreatiedag is Jules De Doncker ontzettend bijgebleven: “Spelenderwijs hebben we veel denkwerk verricht.” Wat was dan de aanpak van deze dag? Oetang hanteerde een methodiek gebaseerd op *learning design* en *design thinking*. Al was er bij de start veel aandacht voor kennis-making, met elkaar (via erfgoeddates) én met het project. Het was immers belangrijk om van in het begin tot gedeelde doelstellingen te komen. Waar werken we samen naartoe?

Vervolgens maakten we tijdens die dag een aantal persona, verkenden we de ErfgoedApp en stelden we criteria voor waaraan het spel moet

voldoen. Dat resulteerde in vier spelformats waarop we verder wilden werken. Waarom vier? We wilden als eindresultaat een generiek product, dat ook voor andere erfgoedactoren bruikbaar is. Tijdens de tweede cocreatiedag kregen de vier formats dan concreet vorm: **een erfgoedsmokkelspel, cluedo, inscape en een zoektocht.**

Gelijkaardig is ook de idee achter de ondersteunende toolkit die we ontwikkelden. Die is voldoende open, zodat die lokaal kan ingevuld worden naargelang de context en het lokale erfgoed. De toolkit kan ieder lokaal samenwerkingsproces tussen erfgoedactoren en jeugdbewegingen dus ondersteunen.

OPLEIDING ERFGOEDAPP

De ErfgoedApp vormt in het erfgoedspel vooral een leidraad voor de spelers: het geeft aanwijzingen over de route en voorziet de opdrachten. Het digitale verdringt de spontane actie en het spontane spel niet. Triene Vandebussche verduidelijkt dat de erfgoedcellen ook zelf een opleiding volgden over de ErfgoedApp om vertrouwd te raken met de mogelijkheden. In deze risicovolle tijden staan de fysieke opleidingen even op pauze, maar met de **digitale do-it-yourself kit** kan u vlot zelf aan de slag.

LOKALE ATELIERS: HET GENERIEKE CONCEPT LOKAAL INVULLEN

Iedere erfgoedorganisatie kan met het generieke concept aan de slag. Het komt erop aan een atelier te organiseren samen met jeugdbewegingen en lokale erfgoedspelers. Lieze Neyts: “Samen duiden we erfgoed aan op een kaart en vertellen we er verhalen bij.” In de toolkit is hiervoor ook een handleiding opgenomen.

DE TESTFASE

Testen is cruciaal maar corona wierp hier roet in het eten, zo vertelt Hugo Verhenne. De testgroepen in Roeselare ervoeren het moment alvast als een bijzondere belevenis: “Beire, spannend, donker en eng.” Hilde Cuyt vult aan dat het belangrijk is om flexibel te zijn in uw werking. Pas u aan de noden van de jeugdbeweging aan en verwerk divers erfgoed in de spelen: frietkotcultuur, zangboekjes van de jeugdbeweging, cafécultuur, enz.

De West-Vlaamse erfgoedcellen zetten het project intussen voort, en zullen verder testen in aanloop van Erfgoeddag 2021.

WAARMEE KAN OOK U AAN DE SLAG?

De deelnemers aan de sessie tijdens het Groot Onderhoud waren alvast enthousiast. Ook u kan onmiddellijk van start, met een reeks handige tools die we u ter beschikking stellen:

- **een website** met onze ervaringen,
- **vier spelformats** met open handleiding,
- **een toolkit** om het proces te faciliteren,
- FARO biedt de **ErfgoedApp** en de bijbehorende opleiding,
- Simon Vandekerckhove (Oetang) maakte voor deze sessie een **uitgebreid Miro-bord** waar u alles kan nalezen. ■

EN WAT VOND Ú ERVAN?

“Ondanks de duidelijke voorbereidingen en het harde werk was het natuurlijk jammer dat het technisch niet optimaal is gelopen. Maar niet getreurd, het was een goed alternatief voor het netwerkevent dat het Groot Onderhoud toch is. Graag tot in 2021!”

“Jammer voor het vele werk dat jullie hier instaken en de technische problemen (onze sessie verliep goed maar ik hoorde dat er bij anderen problemen waren en plenair was een spreker niet altijd even verstaanbaar). Super dat jullie zo'n knap georganiseerd digitaal alternatief voorzagen!”

“Het enige minpunt waren de technische problemen en dat lag niet bij FARO. Dikke pluim voor zowel de organisatie als voor de content!”

“Het was op zich prima georganiseerd maar online bijeenkomsten als deze blijven uitdagend.”

“Inspirerende cases, boeiende sprekers en goeie gastvrouwen!”

“Super interessant. Uiteraard frustrerend dat het uiteindelijk maar 50 minuten duurde. Het smaakte naar meer!”

“Niets is perfect, maar dit kwam dicht in de buurt. Heel fijn en interessant!”

TOT ZIENS IN 2021!

Afspraak op dinsdag 30 november 2021, in Lamot (Mechelen), voor de elfde editie van het Groot Onderhoud. Dan willen we het graag met u hebben over erfgoed en onderwijs.

Stay tuned.